

ВИЗНАЧЕННЯ СУТІ ТА РОЛІ КРЕАТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ ДЕРЖАВИ

УДК 330.342.2

Павліченко П.В.
студентка 2 курсу другого
магістерського рівня вищої освіти
факультету економічної інформатики
ХНЕУ ім. С.Кузнеця

Анотація. На сучасному етапі функціонування світової цивілізації однією з її тенденцій є зростання впливу таких факторів, ресурсів та продуктів діяльності, як знання, інформація та інтелектуальний капітал, що призводить до появи виключно нових концепцій розвитку глобальної економіки. За останні роки особливої уваги в економічній науці зазнає модель креативної економіки, що об'єднує у собі можливість економічного зростання з соціально-культурним розвитком суспільства та окремого індивіда. Так, визначення суті цих тенденцій та особливостей їх прояву в перехідній економіці України є актуальною задачею, вирішення якої дозволить виявити шляхи переходу до постіндустріального суспільства через поєднання існуючих індустріальних аспектів функціонування держави з чинниками «нової економіки».

Ключові слова: постіндустріалізм, інформація, креативність, креативна економіка, креативні індустрії, креативний продукт.

Аннотация. На современном этапе функционирования мировой цивилизации одной из ее тенденций является рост влияния таких факторов, ресурсов и продуктов деятельности, как знания, информация и интеллектуальный капитал, что приводит к появлению исключительно новых концепций развития глобальной экономики. За последние годы особое внимание в экономической науке уделяется модели креативной экономики, объединяющей в себе возможность экономического роста с социально-культурным развитием общества и отдельного индивида. Так, определение сути этих тенденций и особенностей их проявления в переходной экономике Украины является актуальной задачей, решение которой позволит выявить пути перехода к постиндустриальному

обществу через сочетание существующих индустриальных аспектов функционирования государства с факторами «новой экономики».

Ключевые слова: постиндустриализм, информация, креативность, креативная экономика, креативные индустрии, креативный продукт.

Annotation. At the present stage of the world civilization functioning, one of its trends is the growing influence of such factors, resources and products of activity as knowledge, information and intellectual capital, which leads to the emergence of exclusively new concepts of global economic development. In recent years, special attention in economics is paid to the creative economy model, which combines the possibility of economic growth and socio-cultural development of society and the individual. Determining the essence of these trends and features of their manifestation in the transition economy of Ukraine is a relevant task, the solution of which will identify ways to transition to post-industrial society through a combination of existing industrial aspects of the state with the factors of the "new economy".

Keywords: postindustrialism, information, creativity, creative economy, creative industries, creative product.

На сьогоднішній день можна з упевненістю говорити про те, що соціально-економічні процеси, які функціонують у сучасному суспільстві, підтверджують теоретичну спроможність концепції історичної еволюції економічних систем, що ґрунтується на зміні типу виробництва [1]. Виокремлюють три основні етапи розвитку, де перехід від одного до іншого знаменується науково-технічними революціями, протягом яких виникають нові ключові сфери економіки, рушійні чинники діяльності та пов'язана з ними переважна кількість суб'єктів господарювання (рис. 1).

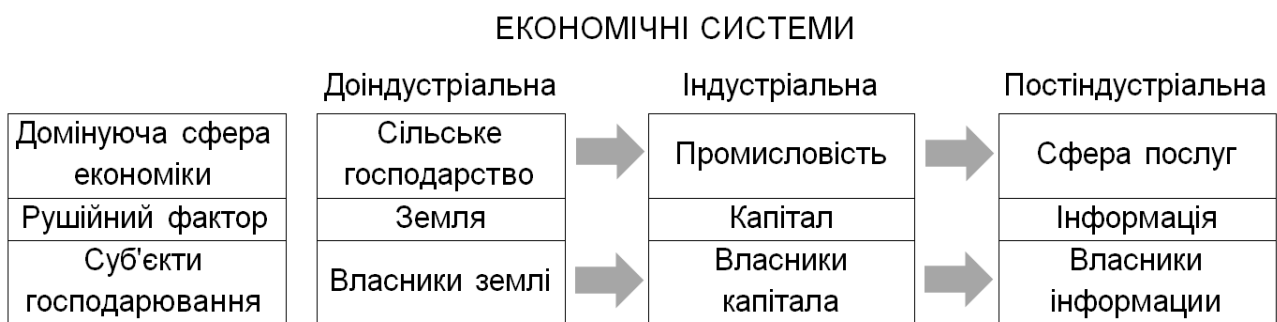

Рис. 1. Еволюція економічних систем

У ході історії, зміна типу виробництва характеризується не грубим витисненням попередніх форм, а зміщенням акцентів у видах і способах діяльності таким чином, що раніше існуючі первинні форми стають вторинними. Це знаходить своє підтвердження в існуванні розриву між рівнями розвитку різних країн, де в менш розвинених державах ще залишаються вагомими деякі доіндустріальні й індустріальні впливи, тоді як розвинені країни загалом перейшли в епоху постіндустріалізму. Однак у глобальних масштабах новий виток еволюції економічної системи спостерігається останні кілька десятиріччя, що дозволяє вважати постіндустріалізацію - основною тенденцією сучасної світової економіки.

Незважаючи на все більшу поширеність, термін «постіндустріальна економіка» не знаходить свого точного визначення в економічній теорії. Основоположник теорії постіндустріального суспільства Даніел Белл характеризує її як «суспільство, в економіці якого в результаті науково-технічної революції та істотного зростання доходів населення пріоритет перейшов від переважного виробництва товарів до виробництва послуг, де домінуючим ресурсом є інформація та знання, а наукові розробки стають головною силою економіки» [2]. Крім того, він акцентував увагу на ролі людини у подальшому розвитку економіки - на здатності до навчання, рівні освіти, професіоналізмі та креативності.

Крім зазначених Д. Беллом, іншими дослідниками виділяються такі риси, що також притаманні постіндустріальному суспільству та економіці:

- масштабне використання технологій зв'язку/комунікацій (Е. Масуда);
- інформація як цінність з потенційно великим джерелом багатства (Т. Стоуньєр);
- перехід від централізації і бюрократизації до децентралізації і демократизації, від уніфікації та стандартизації до індивідуалізації (А. Тоффлер);
- акцент на особистісний зріст людини та самореалізацію, в тому числі у творчості, замість кар'єризму та матеріального збагачення (В.Л. Іноземцев, Р. Інглхарт)
- невизначеність і мінливість навколишнього середовища, «середовище ризику» (Е. Гідденс).

Оскільки поняття «постіндустріальна економіка» зачіпає різноманітні процеси та явища у функціонуванні держави, в останні роки виокремлюються її спеціалізовані категорії, що базуються на певному аспекті, які в сумі відображають сучасні напрямки розвитку соціально-економічної системи.

Значний внесок у методологію дослідження нових теорій економіки зробили такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як С. Ілляшенко, Б. Джонсон, П. Дракер, В. Геєць, В. Іноземцев, Дж. Хоукінс, Л. Мельник, Б.-Е. Лундвалл, Дж. Гелбрейт, В. Семіноженко, Е. Тоффлер, Л. Федулова, М. Кастельс та інші. Проте, незважаючи на достатньо глибокі та вагомні наукові здобутки із зазначених питань, дослідження в цьому руслі не можна вважати вичерпаними, а саме в тих напрямках, де нова концепція зароджується на стику культури, економіки, соціальної політики і філософії, як креативна економіка.

Метою даної роботи є дослідження концептуальних моделей «нових» економік та їх взаємозв'язків у світовій економічній системі, та визначення суті та впливу креативної економіки у контексті глобальної та державної систем.

Так, крім інформаційної економіки, що часто ототожнюється з постіндустріальною, де головним фактором розвитку є інформація, виділяють наступні типи «нових» економік (рис. 2).

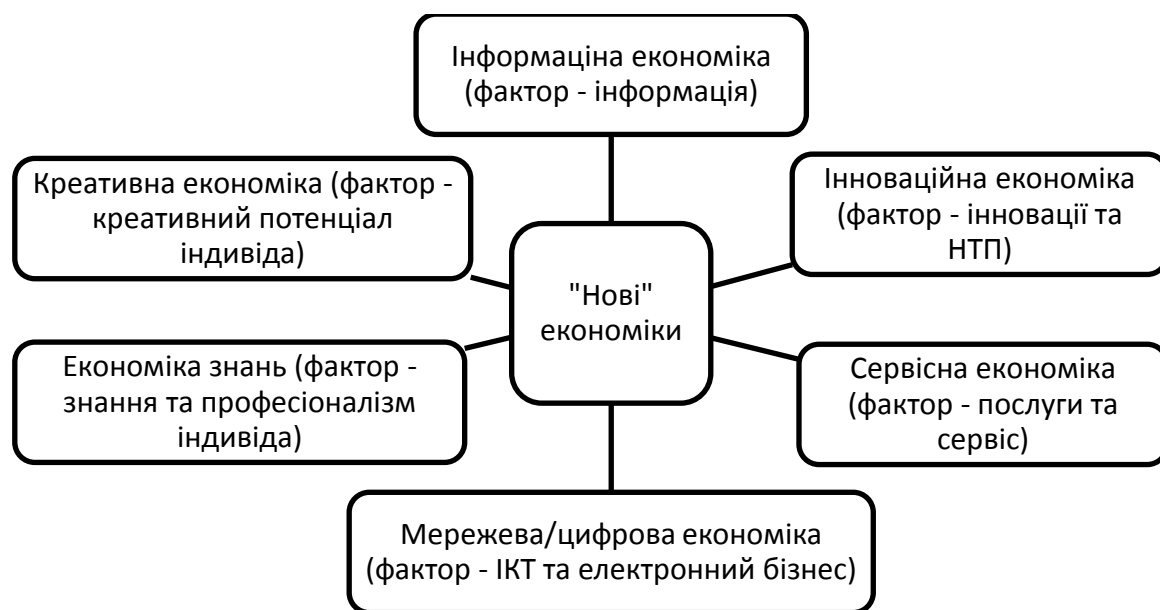

Рис. 2. Перелік «нових» економік постіндустріалізму

Кожна з представлених на рис. 2. економічних моделей є однією з точок зору на те, за рахунок чого функціонує або повинна ефективно функціонувати світова соціально-економічна система, відтіняючи ті чинники та умови, що найбільш суттєві у досягненні глобального благополуччя та процвітання. Незважаючи на відмінну спрямованість, відокремлювання якоїсь з них як єдиної форми економічної діяльності неможливо, оскільки тільки синергетичне використання дає повний, різнобічний та ефективний розвиток світової економіки.

Проблемою у вивченні «нових» економік є часта тотожність ключових понять, ресурсів і факторів їх розвитку, що призводить до розмитості суті та неможливості практичного застосування, а в результаті – до використання як синонімічних визначень будь-якої « нової » економіки. Розглянемо кожне з представлених понять більш детально з економічної точки зору (табл. 1) [3].

Таблиця 1

Характеристика «нових» економік

Ключове поняття	Інформація - відомості або дані, що є об'єктами зберігання, обробки та передачі, які використовуються в процесі аналізу та прийняття управлінських рішень; один з видів ресурсів, використовуваних в економічних процесах.	Знання – форма існування і систематизації результатів пізнавальної діяльності людини; похідний продукт від інформації.	Інновації - нововведення в галузях техніки, технології, організації праці та управління, засновані на використанні досягнень науки та передового досвіду; запровадження в людську діяльність нових елементів (видів, способів), що підвищують результативність цієї діяльності.	Креативність - універсальна, пізнавальна та творча здатність; здатність до створення і продукування ідей, методик, технологій, проєктів. Містить у собі підвищену чутливість до проблем, до виявлення суперечливості знання.
Характерна особливість економіки	Інформаційна економіка – розвиток ІКТ; прискорення збору, обробки та передачі інформації.	Економіка знань - генерує цінність за допомогою інтерпретації даних і застосування їх згідно людських цілей та цінностей; поява нових наукоємних галузей.	Інноваційна економіка - використання створених або придбаних інновацій та, за результатами інноваційної діяльності, постачання на ринок нових або вдосконалених продуктів, використання нових або вдосконалених технологічних процесів.	Креативна економіка - розглядає креативні здібності як ресурс, що розширює, та змінює існуюче знання; використання творчого потенціалу для генерації ідей та втілення їх в життя.

Незважаючи на виразну різницю в термінах, сучасна економічна наука ще не дає точної відповіді, чи є економіка знань компонентом інформаційної економіки, а креативна економіка - елементом інноваційної або економіки знань, оскільки кожна з них може використовувати ресурси інших як вторинні, але необхідні фактори для власного розвитку.

Як приклад можна простежити такі взаємозв'язки факторів (рис.3).

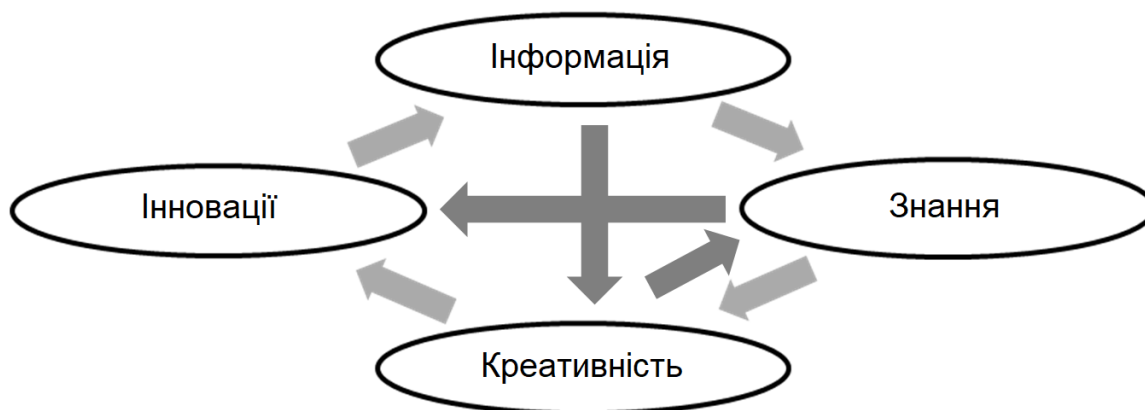

Рис. 2. Взаємозв'язки факторів «нових» економік

Варіативність положень факторів у ланцюжках взаємозв'язків обумовлена різними умовами та навколишнім середовищем в ситуації, для якої вибирається той чи інший зв'язок. Так, ланцюжок «Інформація - Знання - Креативність - Інновації» розглядає таку, коли за допомогою ІКТ збираються дані, з яких продукуються систематизовані знання, що за допомогою креативних здібностей індивіда перетворюються в нову ідею, яка служить сировиною для інновації. З іншого боку, також доцільним є ланцюжок «Інформація - Креативність - Знання - Інновації», де інформація про деяку проблему чи питання знаходить своє рішення в креативній ідеї, яка в згодом стає новим знанням для використання в інноваційній діяльності.

З перерахованих «нових» економік найбільш «молодою» вважається креативна економіка, що вперше була згадана як сучасна модель розвитку журналом Business Week в статті «The 21st Century Corporation: The Creative Economy» в 2000 році [4]. Однак саме її виокремлення як окремої парадигми розвитку світової економічної системи є найбільш суперечливим через маловивчені особливості та впливи на соціально-економічні процеси, а також історичне ототожнення

з такими поняттями як «мистецтво» і «творчість», що є здебільшого соціально-культурними складовими. Однак, сучасні тенденції в економічній діяльності багатьох, особливо розвинених країн, доводять, що саме креативні здібності, креативний клас населення та креативні галузі відіграють важливу роль в процесі постіндустріалізації.

Можна визначити наступні причини виникнення та поширення креативної економіки.

По-перше, креативність як особистісна характеристика індивіда була визнана необхідним драйвером для генерації виключно нових концепцій і поглядів на функціонування суспільства та держави. Як зазначає автор в журналі Business Week: «В умовах креативної економіки зростає важливість ідей, а головним ресурсом виробництва виступають інтелектуальні ресурси». Також сучасними авторами та дослідниками не раз акцентувалося, що креативний процес необхідний для створення нового знання (Генрик Мрук, [5]), а сама креативність є ключовим компонентом інновації (Елейн Дандон, [6]). Отже, стимулювання креативного мислення стало одним з інструментів підвищення ефективності роботи підприємств та бізнесу.

По-друге, оскільки креативність тісно пов'язана з творчістю, творенням і переосмисленням існуючих явищ і процесів, вона стає призмою, через яку різні аспекти життя розглядаються під іншим, якісно іншим кутом. Так, креативність виходить за межі професійної якості та набуває значення нового типу мислення та моделі поведінки, що охоплює не тільки економіку, а й суспільство в цілому. Як наслідок, формується креативний клас людей, які використовують творчий підхід для пошуку нешаблонних рішень різноманітних задач і для вираження особистісної/громадської позиції, а також креативні галузі, що слугують середовищем для розвитку креативного мислення та виробництва креативних продуктів.

По-третє, в процесі розвитку світового ринку та вияву творчого потенціалу суспільства, виникла необхідність в об'єднанні тих галузей, головним фактором функціонування яких є інтелектуальний капітал і креативне мислення, а вироблений продукт є інтелектуальною власністю, що має торгові марки, авторські права, патенти або бренди. Перша спроба такого групування сталася в 1998 році, коли Уряд

Великобританії розробив карту креативних індустрій, яка об'єднала 13 галузей економіки (табл. 2) [7]. У 2001 році Дж. Хокінс в своїй праці «Креативна економіка» розширює межі креативної економіки та додає до неї 15 різних секторів економіки. А найбільш повною вважається класифікація Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), що базується на галузях промисловості, залучених прямо або побічно в створення, виготовлення, виробництво, передачу і розподіл товарів, що охороняються авторським правом. Основний фокус зроблений на інтелектуальну власність як втілення креативності, що є невід'ємною частиною при створенні товарів і послуг, включених в їх класифікацію.

В Україні визначення креативним галузям/індустріям дано відносно недавно та відповідно до Закону України «Про культуру» є наступним: "креативні індустрії - види економічної діяльності, метою яких є створення доданої вартості та робочих місць через культурний (художній) та/або креативний вираз", а «креативний продукт – це товари та послуги, що створені/надані за результатами культурного (мистецького) та/або креативного вираження і мають високу додану вартість» [8]. Розпорядження Кабінету Міністрів від 24 квітня 2019 року «Про затвердження видів економічної діяльності, які належать до креативних індустрій» об'єднує в креативний сектор 12 галузей (табл.2).

Так, класифікація креативних індустрій в Україні близька до загальноприйнятих, тоді як найдеталізованіша модель ВОІВ враховує відмінність між галузями, які фактично виробляють інтелектуальну власність (базові галузі авторського права), і тими з них, які необхідні для передачі товару чи послуги споживачу (суміжні галузі). Інша група (галузі обмеженого авторського права) включає ті сфери, де інтелектуальна власність займає незначну частину їх виробництва.

Загалом встановлено, що в Україні внесок креативної економіки в ВВП країни становить близько 4,04% в 2016 році за результатами дослідження Центру розвитку «Демократія через культуру» спільно з програмою ЄС і Східного партнерства «Культура і креативність» (для обрахування використана методика ЮНЕСКО та дані державної служби статистики України) [9].

Визначення креативних індустрій

	Креативні індустрії			
Модель Великобританії	реклама, архітектура, ринок мистецтва, ремесла,	дизайн, мода, кіно, відпочинок, музика,	виконавче мистецтво, видавнича справа, програмне забезпечення, телебачення і радіо	
Модель Дж. Хокінса	реклама, архітектура, ринок мистецтва, ремесла,	дизайн, мода, кіно, виконавче мистецтво,	видавнича справа, НДДКР, програмне забезпечення,	іграшки, телебачення та радіо, відеоігри
Модель ВОІС	Базові галузі авторського права: медіа, кіно та відео, музика, колекціонування, виконавче мистецтво, видавнича справа, програмне забезпечення, телебачення та радіо, візуальне і графічне мистецтво		Суміжні галузі: побутова електроніка, музичні інструменти, папір, копіювальне обладнання, комп'ютери та обладнання	Галузі обмеженого авторського права: архітектура, одяг, дизайн, мода, іграшки, товари для дому
Модель України	народні художні промисли, візуальне мистецтво: живопис, графіка, скульптура, фотографія, тощо, сценічне мистецтво: жива музика, театр, танець, опера, цирк, тощо,	література і видавнича справа, аудіальне мистецтво, аудіовізуальне мистецтво: кіно, телебачення, відео, анімація, мультиплікація, тощо,	мода, нові медіа та ІКТ: програмне забезпечення, відеоігри, цифрова, віртуальна, доповнена і змішана реальність, тощо,	дизайн, архітектура й урбаністика, реклама, маркетинг і зв'язок з громадськістю, бібліотеки, архіви та музеї

Цей внесок є набагато меншим за внесок галузей сільського, лісового та рибного господарств (11,65%), але цілком порівнюваний із добувною промисловістю і розробленням кар'єрів (5,72%), фінансовою та страховою діяльністю (5,11%) та будівництвом (2,67%). Також визначається, що на креативні індустрії припадає 4,5% світового ВВП. Щодо розвинених країн, то за статистичними даними державних служб Великобританії - піонера світової креативної економіки, креативні індустрії у 2018-му згенерували 5,8% ВДВ, а в Німеччині здобули 3,1% ВВП у 2017-му.

Наведені креативні індустрії мають один і той же результат - креативний продукт, який, однак, має різну економічну цінність в залежності від виду галузі. Так, економічна значущість індустрій «Нових

медіа та ІКТ», а також «Реклами, маркетингу і зв'язку з громадськістю» наочно простежується у частці їх внеску до ВВП країни (рис.3).

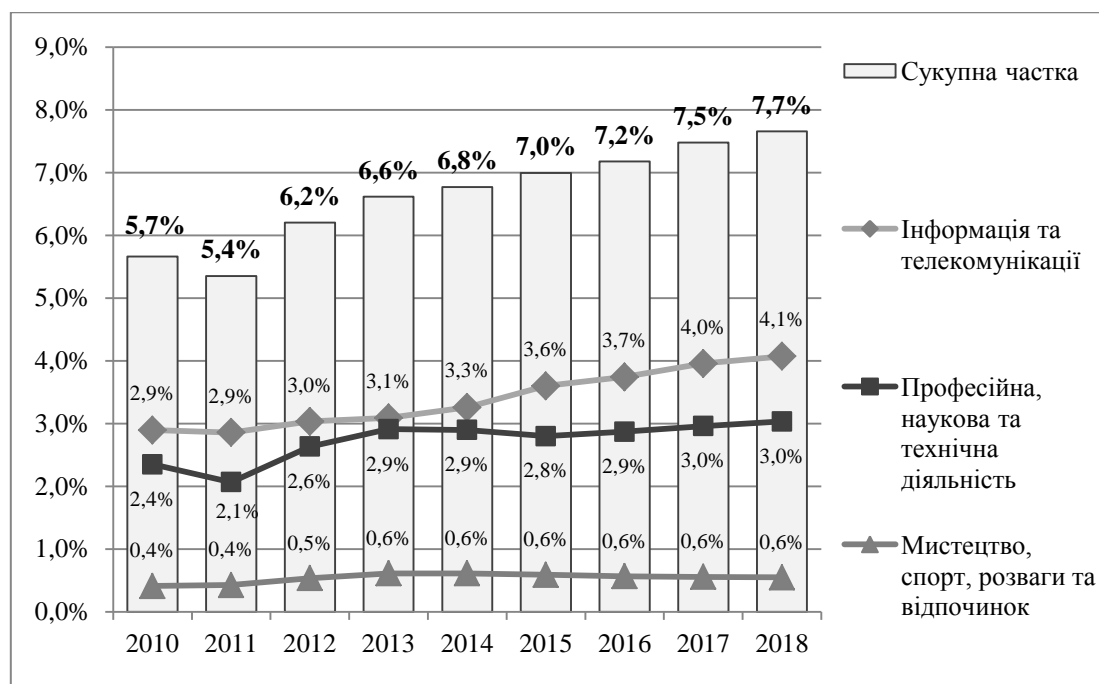

Рис. 3. Динаміка частки галузей, що містять креативні індустрії

Через відсутність статистичної інформації за креативним сектором в Україні, використані дані Державної служби статистики, де аналізується показник ВДС галузей згідно класифікації за кодом КВЕД. Так, можна визначити, відповідно до зазначеного Розпорядження Кабінету Міністрів України, креативні індустрії в наступні види діяльності: «Інформація та телекомунікації» - література і видавнича справа, аудіальне мистецтво, аудіовізуальне мистецтво, нові медіа та ІКТ, реклама, маркетинг і зв'язок з громадськістю; «Професійна, наукова та технічна діяльність» - дизайн, архітектура й урбаністика; «Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок» - народні художні промисли, візуальне мистецтво, сценічне мистецтво, мода. Слід враховувати, що надані дані за галузями мають узагальнений характер (тобто містять ВДС і тих видів діяльності, що не можна віднести до креативних), тому результати мають частково завищений рівень. Для наочного відображення тенденції в динаміці показників значення вказані в постійних цінах 2016 року.

Графік засвідчує, що загальна частка трьох галузей має тенденцію до зростання, збільшивши своє значення на 2% в 2018 році, коли ВВП України зменшився на 3,57% за вказаний період. Значною мірою

зростання відбулося за рахунок розвитку галузі «Інформації та телекомунікації», оскільки саме ця група містить найбільшу кількість прибуткових креативних індустрій - програмне забезпечення, ІКТ та аудіовізуальне мистецтво (збільшення на 1,2%). Професійна, наукова та технічна діяльність узагальнено характеризує внесок саме креативних індустрій в динаміці ВДС, оскільки містить НДДКР, що за українським законодавством не відноситься до креативної економіки. Однак і в цій галузі в 2018 році помітно поступове вирівнювання тенденції після її спаду в 2015 році, що пояснюється кризовими процесами того періоду. Галузь «Мистецтва, спорту, розваг та відпочинку» залишилася практично незмінною за весь аналізований період, а її внесок в сукупну частку трьох галузей від ВВП є мінімальним.

Таким чином, можна говорити про те, що існує велика різниця в економічній цінності креативних індустрій. Варто зазначити, що така диспропорція спостерігається абсолютно у всіх країнах, що призводить до доцільності ідеї розмежовувати креативні галузі за їх внеском у розвиток держави та суспільства, а також за їх функціональним призначенням. Так, Дж. О'Коннор розглядає креативні індустрії як фактор не тільки економічного зростання, а й соціокультурної демократизації суспільства, оскільки вони виробляють нові культурні та економічні цінності, які широко транслюються сучасними засобами масових комунікацій [10].

Одну з класифікацій пропонує Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), де сфера креативних індустрій розмежується на чотири великі групи:

1. Спадщина - є джерелом всіх форм мистецтва і культурних індустрій, що містить у собі дві підгрупи галузей: ті, що виражають традиційну культуру - художні ремесла, фестивалі та свята, та ті, що є культурними пам'ятками (в тому числі бібліотеки, архіви, галереї, тощо).

2. Мистецтво - об'єднує творчі індустрії, що базуються на мистецтві та культурі.

3. Медіа - об'єднує галузі, що виробляють творчий контент для широкої аудиторії.

4. Функціональний креатив - включає галузі, що створюють товари і послуги функціонального характеру.

Відповідно до класифікації ЮНКТАД, в табл. 3 надано розподіл креативних індустрій України.

Таблиця 3

Класифікація креативних індустрій України згідно ЮНКТАД

1. Мистецтво	2. Спадщина	3. Медіа	4. Функціональний креатив
Візуальне мистецтво Сценічне мистецтво	Народні художні промисли, Бібліотеки, архіви та музеї	Література і видавнича справа, Аудіальне мистецтво, Аудіовізуальне мистецтво	Нові медіа та ІКТ Дизайн Мода Архітектура й урбаністика Реклама, маркетинг і зв'язок з громадськістю

Таким чином, побудоване угруповання наочно розмежовує індустрії креативної економіки так, що перші дві визначаються як культурна спадщина та традиційні види творчості, що формує у загальному соціальні та культурні цінності, тоді як «Медіа» та «Функціональний креатив» відповідають за використання прикладних творчих практик, інновацій та за генерацію прибутку і робочих місць за рахунок створення інтелектуальної власності. Виявлені відмінності, взаємозв'язки та складові креативної економіки роблять можливим подальший аналіз її впливу на розвиток держави, що набуває особливої цінності в умовах реформування економічної системи та переходу на новий, якісно вищий рівень розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1.) Степанова, Т.Є., Рибалкіна О. А. Споживчий попит в постіндустріальній економіці (теорія і практика). Навчальний посібник. / Т.Є. Степанова. О.А. Рибалкіна, - Вид-во Інфра-М., 2016.

2.) Белл Д. Майбутнє постіндустріальне суспільство: досвід соціального прогнозування. Пер. з англ. - М.: Academia, 1999. - С. 171.

3.) Економічний словник: Довідкове видання / В.І. Нечаєв, П.В. Михайлушкін. - Краснодар.: Краснодар, "Атри" 2011. - 467 с.

4.) The Creative Economy. (2000, August 28). Business Week (Special double issue: The 21st century corporation), 1–5.

5.) Mruk, H., 2012a, Rola kreatywności w tworzeniu wartości dla klienta. Ekonomia kreatywności. Jakość kapitału ludzkiego jako stymulator wzrostu społecznogospodarczego / H. Mruk // Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach. -2012.- № 114.- S.184-85

6.) Коптелов А. Створення процесу управління інноваціями в компанії // Фінансова газета. - 2011. - No 18.

7.) A Feasible Development Option [Electronic resource] / Creative Economy Report - 2010. – Режим доступу: http://unctad.org/fr/Docs/ditctab20103_en.pdf.

8.) Закон України Про культуру. Верховна Рада України; Закон від 14.12.2010 № 2778-VI (Редакція станом на 16.07.2020)

9.) Unesco culture for development indicators. Ukraine's Technical Report / Culture and Creative/ EU - Eastern Partnership Programme. - 2016-2017- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://demcult.org/wp-content/uploads/2019/06/170725-CDIS-Ukraine-Technical-Report.pdf>

10.) O'Connor J. Creative Industries: a New Direction? [Electronic resource] / Justin O'Connor. – Queensland: Queensland University of Technology, 2009. – P. 25. – Режим доступу: <http://www.culturalentrepreneur.se/dokument/ccixextended.pdf>.

Виконала студентка
Факультету ЕІ, 2 курсу,
групи 8.04.051.100.19.1

Павліченко П.В.

Науковий керівник, д.е.н., проф.

Раєвнєва О.В.

Завідувач кафедри статистики і
економічного прогнозування,
д.е.н., проф.

Раєвнєва О.В.

Декан факультету економічної
інформатики, к.е.н., доц.

Григорій КОЦ